

PRIGODNICE OTA ŠIAKOVIĆA – PREVLADANI OBLIK KNJIŽEVNE KOMUNIKACIJE

Sažetak

Istraživanje se temelji na neveliku opusu maloga i zaboravljenoga prigodnoga pisca franjevca Ota Šiakovića (1830. – 1878.), koji se sa svojih nekoliko prigodnica uklopio u literarnu modu prigodne pjesničke prakse 19. stoljeća na latinskome i hrvatskome jeziku. Na istraživanome korpusu promatrali smo prigodnice kao vrlo popularne, ustaljene oblike društvene i literarne komunikacije u 18. i 19. stoljeću. Utvrdili smo da je u njima jasnije izražena komunikacijska funkcija jer je jezik, uspostavljajući referencijalni odnos prema stvarnosti, usmjeren na izvanjezični kontekst, a poetska se funkcija očituje u govoru urešenu retoričkim figurama. Zaključili smo da su danas Šiakovićeve kao i druge prigodnice 19. stoljeća prevladani oblik književne i društvene komunikacije, egzistiraju samo u pisanome obliku kao zapis nekadašnjega komunikacijskog čina lišena izvornoga konteksta zbog čega su podsjetnik minulih stoljeća, mjesto pamćenja i spremište književnih i izvanknjiževnih podataka o vremenu kada su se suvremenincima javno upućivale ode i panegirici.

Ključne riječi: *Oto Šiaković, prigodnice, društvena komunikacija, književna komunikacija, govorni čin*

ANICA BILIĆ*

UDK: 821.163.42-1.09

Šiaković O.

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno: 18. studenoga

2015.

* Dr. sc. Anica Bilić,
znanstvena savjetnica,
Centar za znanstveni
rad Hrvatske akademije
znanosti i umjetnosti u
Vinkovcima,
abilic@hazu.hr

Uvod

Kada bismo danas u svečanoj prigodi popratili promaknuće pojedinca iz naše okoline na novu dužnost stihovima kao što su *Zato indi kruno naša / Dičili nas. Bili zdravo! / To Vas ide; to je pravo. / S Vami raste i nam čest. / Indi zdravo, i živili! / Bog vam dobro zdravlje dao, S' neba milost darovao, / Živili nam mnogo ljet!*¹ izazvali bismo nelagodu, negodovanje, ironiju, čak i podsmijeh, čime bismo potvrdili da se kulturološki kôd promijenio – prigodnice danas više ne funkcioniraju onako kako su funkcionirale u 18. i 19. stoljeću kada je književnost bila više primijenjena negoli autonomna umjetnost s pridruženim joj brojnim funkcijama, pa tako i prigodno pjesništvo. Prigodnice bijahu poželjni, popularni oblici društvene i književne komunikacije u različitim, dobro organiziranim, prije planiranim i osmišljenim stvarnim prigodama iz suvremenoga života kao što su obljetnice, napredovanje u javnome životu, proslava imendana, rođendana, vjenčanje, smrt i dr., dapače, bilježimo njihov procvat u 18. i 19. stoljeću i na latinskome i hrvatskome jeziku. Uzrok procvatu prigodne pjesničke prakse možemo potražiti u prosvjetiteljskome shvaćanju književnosti 18. stoljeća koja nastoji biti aktualna, praktična, popularna i korisna, kao i u potrebi trenutka društvenoga, političkoga i kulturnoga života prožeta prosvjetiteljskim tendencijama, ceremonijalnim i ritualnim praksama. U 19. stoljeću književnost izvršava i brojne izvanknjiževne zadatke te je vrlo pogodna i podatna za *prigodničarenje* kao javni čin i način društvenoga ophođenja i promocije.

U 20. stoljeću situacija se stubokom promijenila, promjenom kulturnoga koda prigodna praksa više ne ide u korak s vremenom, potrebama i ukusima. Zbog nepoznavanja latinskoga jezika i tranzitornosti kao jedne od najvažnijih osobina toga specifičnoga žanra prigodnice je prekrio podeblji sloj arhivske prašine i obavio veo zaborava u mraku prošlosti. Obol zaboravu dala je i književna historiografija 20. stoljeća koja je s visoka i s omalovažavanjem gledala na prigodno pjesništvo prethodnih stoljeća i o njemu govorila uglavnom s pejorativnim prizvukom zbog modernističkoga pristupa književnim činjenicama te svoju pozornost usmjerila prema originalnomu i inovativnomu. Prigodno je pjesništvo aktualno u svome vremenu, ovisno o točno određenome miljeu, trenutku i prigodi, a pregaženo i pokoreno novim vremenom i prekriveno zaboravom zajedno s autorom/adresantom kao i naslovljenicima/adresatima. Budući da se prigodnice oslanjaju na ustaljene formule tradicionalne retorike i književne konvencije i da imaju istaknutu društvenu funkciju, ne kotiraju

¹ Oto Šiaković, *Čestitka pedeseto-godišnjem misniku velečastnom i vелеčēnjenom Otcu Dominiku Kirchmayeru*, Baja, 1867.

dobro u hijerarhijskome književnohistoriografskom nizu, što možemo potvrditi na konkretnome primjeru prigodnica Ota Šiakovića.

1. Oto Šiaković, zaboravljeni prigodni pjesnik

Oto Šiaković² kao i njegov nevelik opus posve su nepoznati hrvatskoj literarnoj historiografiji te ga ne možemo naći u hrvatskim književnim povijestima i pregledima, tek konciznu biobibliografsku jedinicu o njemu donosi *Hrvatska riječ u Srijemu*.³ Šiakovićovo ime ne nalazimo ni u bibliografiji hrvatskih latinista Šime Jurića, koja abecedno poimence obuhvaća 163 prigodna pjesnika.⁴ Bez obzira na to što ga ne nalazimo u Jurićevu popisu hrvatskih latinista i što ga ne poznaju književne povijesti, Šiaković pripada plejadi hrvatskih prigodnih pjesnika koji su na hrvatskome i latin-skome jeziku opjevali suvremene događaje i hvalili suvremenike.

2. Prigodnice Ota Šiakovića

Nevelik opus Ota Šiakovića, maloga i zaboravljenoga prigodnog pisca franjevca iz 19. stoljeća, sastoji se od stručnoga pedagoškog članka „O važnosti i pèrvenstvu verozakonskoga podučavanja mladeži na učilištih“ (*Godišnje izvèštje C. K. Požeškoj*

² Otto(n) Šiaković rođen je 12. ožujka 1823. u Iloku i kršten kao Grgur, a umro 2. veljače 1878. u Baču. Stupio je u franjevački red 1840. godine. Teologiju je pohađao u Baji (1843. – 1845.), a svećenikom je postao 1846. Mjesto profesora dobio je 1848. godine u gimnaziji u Požegi dok je Kajo Agjić ondje bio ravnateljem te je zabilježio o Šiakoviću kvalifikaciju da je *bonus poeta et illyrica lingua bene gnarus / dobar pjesnik i dobar poznavatelj ilirskog jezika*. Osim u Požegi, gdje je bio profesor VI. razreda, a poslije profesor latinskoga i grčkoga jezika, radio je Šiaković još i u gimnazijama u Baji, Radni i Baču. Prije 1856. godine položio je licencijat teologije i crkvenoga prava. Od 1857. do 1860. godine boravio je u Vukovaru, kamo je došao iz Šarengrada. Proforsku službu obavljao je u Baji od 1862. do 1863., a zatim je ondje bio gvardijan od 1863. do 1866. godine. Boravio je 1875. u Iloku, a potom u Baču, gdje je i umro 1878. godine.

Izvor bibliografskih podataka: *Schematismus Almae Provinciae s. Joannis a Capistrano Ordinis Minorum S. P. Francisci regularis observantiae ad annum Christi MDCCCLXXXVII.*, Temesvarini, Typis Typographiae Dioecesis Csanadiensis, 1887., str. 20–21; Franjo Emanuel Hoško – Pejo Čošković – Vicko Kapitanović (ur.), *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Vijeće franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Zagreb, 2010.; Filip Potrebica, „Požeška gimnazija i fra Kajo Agjić“, *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Posebna izdanja VIII., Vinkovci, 1996., str. 157–177.

³ Dubravko Horvatić (prir.), *Hrvatska riječ u Srijemu: Antologija srijemskih pisaca*, Ogranak Matice hrvatske Tovarnik, Zagreb, 1995., str. 230.

⁴ Šime Jurić, *Iugoslaviae scriptores Latini recentioris aetatis*, Pars I., opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita, bibliographiae fundamenta, Tomus I.–II., Zagrabiæ, 1982.

gimnazii sa četiri razreda koncem školske godine 1854.) i nekoliko prigodnica na hrvatskome i latinskome jeziku:

Kolo gorah iliti pozdrav veseli prastaromu i veleslavnomu od Požege gradu i velenarodnim njegovim vilam, u znak dubokoga počitanja velečastnomu i veleučenom otcu Kaji Agjiću, manastira požeškoga gvardianu i Cesar. Kralj. Gymnasie požeške upravitelju po Ottonu Šiakoviću u istomu učilištu pšničtva učitelju dne 1. svibnja 1851. prikazano i spěvano u Požegi, Zagreb, 1862.

Čestitka pedeseto-godišnjem misniku velečastnom i vелеčєnjenom Otcu Dominiku Kirchmayeru, C. K. Učilišta Požeškog Učitelja, Deržavnom Tajniku I Savjetniku Izsluženom, Triput Već Deržavniku, I Sadanjem Deržave Kapistranske Velevrēdnomu Čuvaru Na Blagdan Druge Mlade Mise Po Othonu Šiakoviću, Iste Derževe Svetjeniku, U znak predubokoga strahopočitanja, i nepokolebive sinovske harnosti posvetjena, Baja, 1867.

Ode Honoribus Admodum Reverendi Patris Josephi Matzek, SS. Theologiae et Juris Ecclesiastici Licentiati, eiusdemque Lectoris Jubilati, tertium Ex-Ministri Provincialis Senioris, Ex-Defnitoris totius Seraphici Ordinis, Ex-Commissarii Visitatoris et actualis Terrae Sanctae Commissarii Generalis, et Deeani Provinciae, Occasione Secunditiarum, Die 16. Augusti Anno R. S. 1867., In perpetuum amoris pignus oblata Bajae a p. Othone Šiaković, Eiusdem Provinciae Alumno, Baja, 1867.

U rukopisu su ostali očuvani:

Odziv preradostna i iskrena srca Velečastnom i Velečєnjenom Otcu Dominiku Kirchmayeru, Reda S. Franje Države Kapistranske Staro-Misniku, C. K. Učitelju, Propovedniku, Tajniku, Dvaput Savjetniku, Triput Državniku i Jedanput Iste Države Čuvaru Izsluženom i Velevrēdnomu Prigodom Svoga Vitežkim Krstom Franje Josipa I. Za nauke Stečena Odlikovanja U Znak Harnosti I Dubokoga Svoga Strahopočitanja, Dne 6. Veljače 1871. Žarkom Ljubavi Prikazan Po Othonu Šiakoviću Istoga S. Reda i Države Svetjeniku u Cerniku.⁵

Carmen Posthumum Piae Mamoriae ac Diis Manibus olim D. Matthaei Petri Katančić, Požega, 187[3].⁶

Istraživanje se temelji na navedenome korpusu, a moguće je postojanje još tekstova istoga autora u arhivima, ali nam u ovome trenutku nisu poznati niti dostupni. Uzmemo li u obzir objavljena i rukopisna djela Ota Šiakovića, lako je uvidjeti kako su prigodnoga karaktera s posvetama istaknutim i znamenitim redovnicima franjevcima i njegovim suvremenicima: *Kolo gorah* K. Agjiću, *Odziv preradostna i iskrena srca* i *Čestitka pedeseto-godišnjem misniku* D. Kirchmayeru, *Oda* J. Matzeku

⁵ Franjevački samostan u Osijeku.

⁶ Gradski muzej, Požega, sign. 1074.

te *Carmen Posthumum* M. P. Katančiću. S današnjega aspekta navedeni naslovljenici i slavljenici pripadaju prošlosti, konkretno 19. stoljeću kada su bili važne osobe u vjerskome, prosvjetnome i književnome životu Slavonije.

3. Prigodnice – oblik društvene i književne komunikacije

Šiakovićeve prigodnice, kao i prigodnice općenito, potvrđuju nekadašnju živu prigodničarsku praksu, koja je pohranila i čuva u književnoj memoriji nekoć aktivne društvene, kulturne i književne kodove, suvremenim čitateljima uglavnom nepoznate, što je razlogom da su danas prigodnice kao nezanimljiv žanr s mnoštvo nepoznanica pale u zaborav. U svome su pak vremenu prigodnice bile poželjan žanr i popularan oblik javne komunikacije, raširena društvena i literarna moda, stoga ih možemo promatrati kao literarni i društveni oblik komunikacije. Kao govorni oblik komunikacije prigodnice su se odvijale u svome vremenu auditivno pred pozvanim auditorijem u točno određenoj prigodi i na unaprijed dogovoren i organiziran način. Šiakovićeve prigodnice odvijale su se kao govorni iskaz u svome izvornome izvedbenom i društvenom kontekstu. Njihova se komunikacija odvijala u okolnostima poznatim sudionicima – autoru, publici i naslovljeniku prigodnice koji ostvaruju izravan kontakt ovdje i sada. Dijeleći isto jezično i kulturno iskustvo u točno određeno vrijeme i društvenome kontekstu, sudionici komunikacijskoga procesa obnašali su javne uloge, a govorni iskaz prigodnice pripadao je javnoj govornoj komunikaciji. Autor, auditorij i naslovljenik te prigodnica kao govorni iskaz u izravnome su kontaktu ostvarivali neponovljivu, jednokratnu komunikaciju.

Prigodnica je interakcijski uhodan tip govornoga iskaza sa socijalnom funkcijom, a uloge u međudjelovanju uspostavljaju hijerarhijske odnose, odnose moći i simpatije preko žanrova, koji su rezultati interakcijom uvriježenih socijalnih rituala. Prigodnicu možemo promatrati kao govorni čin⁷ jer je njezina žanrovska struktura ustaljena komunikacijskom praksom zajednice: žanr pozdrava, čestitke, pohvalne i posmrtno pjesme. Prigodnice kao jezično djelo imaju komunikacijsku dimenziju, a kako uspostavljaju društvenu interakciju, imaju i društvenu ulogu. U prigodničarskoj pjesničkoj praksi komunikacijska je funkcija vrlo važna: adresant pošto-poto nastoji uspostaviti kontakt s recipijentima (slušateljima/čitateljima) želeći da ga što bolje razumiju. Naime, prigodničar vodi dvostruku komunikaciju: s naslovljenikom i zajednicom slušatelja/čitatelja pred kojima je hvalio, slavio i veličao naslovljenika.

⁷ Usp. Vladimir Biti, „Performativ u jeziku i književnosti“, *Književna revija*, (2002.) 3–4, Osijek, str. 129–141; Kristina Peternai, *Učinci književnosti*, Disput, Zagreb, 2005.

Nastojao je uspostaviti koheziju podrazumijevajući zajedničke norme kulturnoga i društvenoga života kao zajedničku domenu svih sudionika komunikacijskoga procesa. Pri tome je istodobno morao ostvariti kontakt s publikom/recipientima i naslovljenikom, poštovati konvencije žanra (*pohvala suvremenika*, ustaljene retoričke formule i dr.) i društvene konvencije te u recipijenata postići dojam dobra ukusa. Čestitanje, pozdravljanje i ispričavanje pripadaju istoj skupini postupaka društvenoga ophođenja ili *bihejvitiva* prema Johnu Austinu.⁸ Glas koji je hvalio, slavio i veličao, svoju je poziciju relativizirao i umanjivao:

*Živa slika i živ primjer tomu
A i predmet slaboj pjesmi mojoj
Ti si isti Veleslavni otče...*

*Ako slavu ja zapěvam vašu,
Slabim glasom ubogih gusalah,
a nemojte meni zaměriti...*⁹

*Reč u jednu sve da mi se dáde,
Da što mislih na jenput namislim,
I sa tri sto da rukami pišem,
Svu tvû nebi opisao slavu.*¹⁰

Umanjivanje svoje važnosti, a veličanje naslovljenika uzusi su i formule izražavanja poznate retoričkoj terminologiji kao topos skromnosti i topos neizrecivosti,¹¹ topos nadmašivanja i pohvala suvremenika kako bi pokazao da se ništa ne može usporediti s opjevanim adresatom ili predmetom pohvale.

Trazitornost, važna osobina prigodnica, nameće prigodničaru brzinu u stvaranju radi izvedbe u točno određenoj prigodi, unaprijed dogovorenoj i organiziranoj jednokratnoj i neponovljivoj ceremoniji te mora ostvariti kontakt i s adresantom i s zajednicom. Prigodničar mora biti vrlo brz u stvaranju i vješt u javnome nastupu.¹² Kako bi izbjegao neželjene, a postigao poželjne učinke, rabi prokušane formule

⁸ Usp. V. Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 139; Shoshana Felman, *Skandal tijela u govoru*, Naklada MD, Zagreb, 1993., str. 16.

⁹ O. Šiaković, *Kolo gorah, iliti pozdrav veseli prastaromu i veleslavnomu od Požege gradu i velenarodnim njegovim vilam*, Zagreb, 1862., str. 3.

¹⁰ Isto, str. 24. Kurziv je autoričin.

¹¹ Usp. Ernst Robert Curtius, *Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 168–170.

¹² O tome opširnije: Neven Jovanović, „Pjesnikovanje Antuna Molnara oko 1848.“, *Dani Hvarškoga kazališta: Hrvatska književnost u doba preporoda*, Književni krug, Split, 1998., str. 443–458.

pohvalnoga govora, potvrđene još u antičkoj retorici te stoga slijedi ustaljena pravila za proslavljanje i pohvalu suvremenika (podrijetlo, predci, isticanje vrlina i učeno-sti samoga slavljenika).¹³ Načinom društvena ophođenja ostvaruje svečani karakter i uzvišeni ton.

Nastanak i izvedba prigodnice imaju određen, počesto kratak rok, no objavlji-vanje u fiksiranu, tiskanome obliku ne smije biti odviše vremenski udaljeno od termina svečanoga čina i javnoga nastupa kako prigodnica ne bi posve izgubila na aktualnosti. Dvije su Šiakovićeve prigodnice u čast Dominiku Kirchmayeru i Josipu Matzecu ti-skane u Baji u tiskari Jakoba Schöna 1867., *Kolo gorah* u Zagrebu 1862., iako izvede-no 1851., što je podulji rok, dok je rukopisna prigodnica *Odziv Kirchmayeru* nastala u Cerniku 1871., *Carmen posthumum* M. P. Katančiću 187[3]. u Požegi. Dvije su potonje prigodnice ostale u rukopisu, a ostvarile su svoj kontakt s recipijentima pri izvedbi u točno određenoj jednokratnoj i neponovljivoj prigodi te se poslije nije više išlo na fiksiranje u tiskanome obliku kako bi ih se ovjekovječilo.

Posmrtna pjesma Katančiću ostala je u rukopisu, čak je i mjesto nadnevka ostalo nepopunjeno (187), a razlogu se može ući u trag i pronaći ga u nezadovoljstvu ba-runu Gustava Prandaua razočarana brončanim poprsjem što ga je načinio peštanski kipar Grünwald. Očekujući kao naručitelj monumentalno djelo što svojim izgledom treba biti u skladu s Katančićevom veličinom i značenjem, planirao ga je postaviti na atraktivno mjesto u perivoju valpovačkoga dvorca u povodu 50. godišnjice Katanči-ćeve smrti, no odustao je razočaravši se u nj. Na nagovor uglednih Valpovčana ipak je Katančićevo brončano poprsje postavio obljetničke 1873. godine iza kule na manje atraktivnu mjestu, gdje je ostalo do 1971., kada je najposlije premješteno u perivoj ispred dvorca Prandau-Normann.¹⁴ Cijela je situacija umanjila obljetnički ceremoni-jal te Šiakovićeve prigodnice očito nije zablistala u pravo vrijeme na pravome mjestu, nego je ostala do danas u rukopisu nepročitana, daleko od očiju javnosti prekrivena prašinom zaborava.

Ovisno o prigodi, promatrane pjesme Ota Šiakovića možemo vrstovno odre-diti kao obljetničku zlatnomisničku čestitku, pohvalnu pjesmu ili odu, posmrtnu pjesmu i počasnicu zbog odlikovanja na najvećoj državnoj, carskoj i kraljevskoj razini. Prigodnicama se uklopio u literarnu modu *prigodničarenja*, ustaljena obli-ka društvene i literarne komunikacije, koja potvrđuje kako taj specifični žanr ima

¹³ Usp. E. R. Curtius, n. dj., str. 174.

¹⁴ Usp. *Hrvatski biografski leksikon*, 7, Kam-Ko, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 162.

<<http://www.valpovstina.info/index.php/valpovacka-bastina/1164-valpovacka-bastina-razocara-ni-barun-postavio-katancica-iza-kule>> (8. IV. 2015.)

jaku komunikacijsku i izvanknjiževnu funkciju ovisnu o prigodnome kontekstu i evidentnu u izvedbenome kontekstu, dok književna, odnosno estetska, počesto upitna, nije toliko presudna. Specifičnost prigodnica kao žanra očituje se u tome što im je posebno istaknuta društvena, komunikativna i kontaktna funkcija jer su i bez literarne vrijednosti ostvarivale funkciju društvene promocije naslovljenika (adresa-ta/slavljenika). Prigodničari se ionako pridržavaju ustaljenih književnih konvencija te uvriježenih i provjerenih, praktičnih retoričkih vještina radi komunikativnosti i kontaktnosti, što potvrđuje funkcioniranje prigodne književnosti kao oblika javne društvene i književne komunikacije. Proces autonomizacije književnosti kasnio je u hrvatskoj književnosti te su izvanknjiževne funkcije svojstvene i drugim žanrovima u 18. i 19. stoljeću. Makar uključuju izvanknjiževne funkcije (društvenu, političku, ideološku), prigodnice nisu u potpunosti iznevjerile retorički koncept i model književnosti kao institucije za sebe što potvrđuju realiziranim retoričkim umijećem i poetskom funkcijom, vidljivima u govoru urešenu figurama i tropima te prigodnim manirima, odnosno sekundarnim nesvakodnevnim, nestvarnim govorom u obilježenoj, funkcionalnoj komunikacijskoj situaciji.¹⁵ U prigodnicama su jasno izražene komunikacijska i društvena funkcija jer je jezik usmjeren na izvanjezični kontekst uspostavljanjem referencijalnoga odnosa prema stvarnosti i ostvarivanjem kontakta s recipijentima.

Komunikacijsku dimenziju bilo je važno ostvariti u točno vremenski određenoj, unaprijed isplaniranoj i organiziranoj prigodi pred određenom zajednicom s kojom prigodničar treba ostvariti izravan kontakt i prezentirati naslovljenika/slavljenika/jubilarca/adresata. Prigodničar – adresant predstavnik je zajednice, od nje ovlašten za taj javni čin, tj. pošiljatelj javne poruke koji istupa u javnosti s obzirom na svoju javnu funkciju.

Oto Šiaković pripadnik je hrvatskoga kulturnog kruga u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, „koja je u 19. st. obuhvaćala franjevačke samostane u Slavoniji, Srijemu, dijelu Bačke te mađarskome i austrijskom Podunavlju“¹⁶, a pripadali su mu i Grgur Čevapović, Marijan Jaić, Kajo Agjić, Dominik Kirchmayer, Josip Matzek, Euzebijje Fermendžin, Ivo Rodić i dr.¹⁷ Prigodnice su adresirane na neke od njih:

¹⁵ Usp. Renate Lachmann, *Phantasia, Memoria, Rhetorica*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002., str. 353–355.

¹⁶ F. E. Hoško, „Agjićeva uloga u Franjevačkoj provinciji sv. Ivana Kapistranskoga“, *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad Vinkovci, Vinkovci, 1996., str. 36.

¹⁷ Usp. F. E. Hoško, „Kajo Agjić i vukovarski odjel franjevačke bogoslovne škole“, *Zbornik radova o Kaji Agjiću*, str. 152; D. Horvatić (priř.), n. dj., str. 230.

na Kirchmayera, Agjića, Matzeka uz Gustava Prandaua. Prigodničar je reprezentant zajednice (redovnika franjevaca i profesora), zastupnik određene institucije (Reda male braće / *Ordo fratre minores*, Carske i kraljevske gimnazije požeške i gimnazije u Baji), izabrani, povlašteni i privilegirani glas koji se služi književnošću kao (re) prezentacijskim i komunikacijskim oblikom. Nastupajući u službenome svojstvu te predstavljanjem vrijednosti određene zajednice, reprezentira važnost istaknuta pojedinca u društvu.

Kao njihov pripadnik Šiaković je ovlašten predstaviti istaknutoga pojedinca u određenoj prigodi zajednici franjevaca, gimnazijskim profesorima i učenicima te javnosti. Adresant/prigodničar potpisao se imenom i prezimenom, a iz brojnih dužnosti koje je obnašao izdvojio je samo da je svećenik istoga reda i provincije, Provincije (Redodržave) sv. Ivana Kapistrana te prosvjetni djelatnik: *Po Othonu Šiakoviću, Iste Derževe Svetjeniku*;¹⁸ *po Ottonu Šiakoviću u istomu učilištu pšništva učitelju*;¹⁹ *Po Othonu Šiakoviću Istoga S. Reda i Države Svetjeniku*;²⁰ *a p. Othone Šiaković, Eiusdem Ordinis ec Provinciae Alumno*.²¹ Zahvaljujući instituciji (Katoličkoj crkvi, Državi Kapistranskoj, gimnazijama u Požegi i Baji), redu (Redu male braće/OFM) i položaju redovnika/franjevca/svećenika i gimnazijskoga profesora, ovlašten je obratiti se adresatu prigodnim riječima i reprezentirati ga zajednici u unaprijed određenoj, svečanoj prigodi na što bolji mogući način poštujući pravila etikete, pohvalnoga govora, običaja i ceremonijalnih obrazaca u javnoj komunikaciji te ukus vremena: *U Znak Harnosti i Dubokoga Svoga Strahopočitanja, Dne 6. Veljače 1871. Žarkom Ljubavi Prikazan*.²² Taj glas treba ostvariti izravan kontakt s naslovljenikom i zajednicom, a glagolski pridjev *prikazan* znak je njegova osvijestena stava da prigodnica pripada izvedbenomu mediju.

Naslovi Šiakovićevih prigodnica, kao i prigodnica općenito, sadrže podatke o prigodničaru – adresantu, prigodi i adresatu. Naslov precizira i svečanu prigodu, *occasio*: zlatna misa (*Na Blagdan Druge Mlade Mise*), odlikovanje (*Prigodom Svoga Vitežkim Krstom Franje Josipa I. Za nauke Stečena Odlikovanja*), svećenička obljetnica (*Occasione Secunditiarum*), podizanje spomenika u povodu 50. obljetnice smrti (*dum Festiirs Eiusdem Honoribus occasione Semisaecularis post obitum Literarii Iubilaei*

¹⁸ O. Šiaković, *Čestitka pedeseto-godišnjem misniku velečastnom i velečćenjenom Otcu Dominiku Kirchmayeru*, Baja, 1867.

¹⁹ O. Šiaković, *Kolo gorah*, str. 1.

²⁰ O. Šiaković, *Odziv preradosna i iskrena srca Velečastnom i Velečćenjenom Otcu Dominiku Kirchmayeru*.

²¹ O. Šiaković, *Ode Honoribus Admodum Reverendi Patris Josephi Matzek*.

²² O. Šiaković, *Odziv...*

Monumentum publicum in loco natali / dok se u svečanu čast istoga prigodom polustoljetnoga književnog jubileja nakon smrti... u rodnom mjestu podizao javni spomenik).

U naslovu stoji precizna posveta s titulama adresata navedenih prigodnica, uglednih osoba iz vjerskoga života Slavonije i Ugarske 19. stoljeća:

- *Dominik Kirchmayer, C. K. Učilišta Požeški Učitelj, Deržavni Tajnik i Savjetnik Izslužen, Triput Već Deržavnik, I Sadanjem Deržave Kapistranske Velevrédni Čuvar, Reda S. Franje Države Kapistranske Staro-Misnik, Propovednik, Tajnik, Dvapat Savjetnik, Triput Državnik i Jedanput Iste Države Čuvar Izsluženo i Velevrédni*
- *otac Kajo Agjić, manastira požeškoga gvardianu i cesar, kralj, Gymnasie požeške upravitelj;*
- *Josip Matzek, svete teologije i crkvenog prava lektor licencijata i lektor jubilata, po treći put bivši službenik starijeg provincijala, bivši definitor čitavog serafskog reda, bivši povjerenik vizitator i sadašnji opći povjerenik Svete Zemlje, i dekan provincije;*
- *Matija Petar Katančić, svećenik pobožnoga Reda manjih Provincije kapistranske, doktor slobodnih umijeća i filozofije, sučlan pri Kraljevskom peštanskom sveučilištu znanosti, i zaslužni profesor arheologije i numizmatike na istom sveučilištu;*
- *presvijetli i preodlični gospodin slobodni barun Gustav Prandau, komornik svetog carskog, kraljevskog i apostolskog Veličanstva i državni tajnik, otac domovine i predivni štovatelj Muza.*

Uočavamo da precizno navođenje i nizanje titula doduše oduljuju naslov i naslovnicu, ali ističu važnost adresata pred zajednicom potvrđujući važnost njegove afirmacije i društvenoga položaja koji u određenome trenutku zauzima jer funkcija je prigodnica proslaviti vrline pojedinca, naglasiti njegovu poziciju, korist i važnost u zajednici te na njegovu primjeru reprezentirati sustav vrijednosti i istaknuti važnost društvene afirmacije uglednih općenito kao uzor poželjnoga vladanja i ponašanja. Tituliranje je simboličan znak iz kojega iščitavamo društvenu pozicioniranost pojedinca, važnost u hijerarhiji odnosa moći, njegov ugled, status i identitet. Iz prigodnica, dijela javne komunikacije i ceremonijalne prakse, iščitavamo simbolične poruke kao izričaj društvene mreže moći, autoriteta i ideologije vlasti. Za prigodnice jednako su važne produkcija i recepcija slike jer nastoje ugraditi u svijesti pojedinca i oblikovati prepoznatljiv, prihvaćen, preporučljiv i jedinstven mentalni krajolik.

Učinkovitost prigodnica očituje se u njihovu izvanknjiževnome funkcioniranju: njima se želi pred zajednicom učinkovito djelovati i potvrditi autoritete, vladajuće

društvene i moralne norme tako što se iznosi reprezentativna pohvala adresata (*locus a persona*) kako bi se izazvali identifikacijski učinci u recipijentima. U skladu sa zahtjevima klasicističke poetike u prigodnicama se slave vrline istaknutih suvremenika dobro pozicioniranih na društvenoj ljestvici ili u crkvenoj hijerarhiji te se predstavljaju zajednici za primjer kao nositelji aristokratskoga morala (Prandau), promicatelji moralnih i duhovnih vrijednosti te postignuća na vjerskome, književnome, prosvjetnome i kulturnome polju (Katančić, Matzek, Kirchmayer).

Svrha je prigodnica zadržati u kolektivnome pamćenju važne događaje i uzorne osobe, a njihova se funkcionalnost očituje u njihovim izvanknjiževnim učincima u određenome trenutku pred određenom skupinom jer prigodnice kao specifičan žanr nisu prvotno estetski uvjetovane, nego im je važnija društvena i komunikacijska funkcija. Prigodnica je rezultat interakcijom uvriježenih društvenih rituala te kao govorni čin ima konkretne učinke i posljedice. Za prigodnice možemo tvrditi da su bile upućene pismenoj, učenoj eliti, recipijentima s klasičnim humanističkim obrazovanjem, koji poznaju latinski jezik i razumiju figurativno izražavanje. Svoju pripadnost kulturi klasično obrazovane elite s poznavanjem latinskoga jezika prigodnice potvrđuju i estetskom funkcijom uz društvenu funkciju. Društvena funkcija imanentna je prigodnicama kao specifičnom žanru te popularnom, raširenom literarnom i društvenom obliku komunikacije u 18. i 19. stoljeću.

U prigodnicama možemo rekonstruirati razvijenu mrežu profesionalnih i osobnih veza. Društvena funkcija posebice je naglašena u najambicioznijem prigodnom ostvaraju *Kolu gorah* posvećena Kaji Adžiću, nastalu tri godine poslije burne revolucionarne 1848. godine, koja je sa sobom dovela Kaju Agjića na mjesto ravnatelja požeške gimnazije (1848. – 1852.).²³ Komunicirajući i s idejama svojega vremena, Šiakovićeve prigodnice odaju preporodni i romantičarski kontekst (1851.) i kontekst prednagodbene Hrvatske (1867.). *Kolo gorah* kao tekst s nacionalnom funkcijom upućuje na svoju uklopljenost u kontekst romantičarskoga pjesništva te literarno aktualizira organski i kulturni krajolik kao nacionalni prostor, oblikuje ideju kolektivne prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te zajedničke kulture, ističe vjeru i domovinu kao ideologeme književnosti 19. stoljeća upućujući na performativnu ulogu književnosti u nacionalno-integracijskim i homogenizacijskim procesima. *Kolo gorah* je zbog svoje učinkovitosti, ideologemnosti te potencijalne opasnosti da nekoga „zavede“ i djeluje na njega u izvanknjiževnoj, izvantekstualnoj zbilji, nesretno završio cenzuriranjem kako bi se onemogućilo njegovo djelovanje na recipijente. Tako je Šiakovićevo

²³ Usp. F. Potreblica, n. dj., str. 165.

najambicioznije djelo maknuto s polica knjižnica, a on pao u zaborav s nekoliko drugih svojih prigodnica.

Ne samo da su prigodnice prevladani književni žanr i zastarjeli oblik javne komunikacije, nego je i njihov jezik zaboravljen²⁴ kao i stil s brojnim retoričkim figurativnim izrazima koji sudjeluju u odmaku od doslovnoga, jednoznačnoga, denotativnoga prema slikovitomu, metaforičnomu, alegorijskomu, konotativnom govoru. Razliku između neutralnoga i figurativnoga izražavanja možemo eksplicirati stihovanim biografijama adresata Šiakovićevih prigodnica koje su opremljene retoričkim elementima te pri usporedbi dolazi do izražaja napetost između doslovnoga značenja neutralnoga biografskog diskursa i prenesenoga govora poetiziranih biografija adresata prigodnica. U obljetničkoj prigodi i čestitarski intoniranu pohvalnome govoru prigodničar donosi stihovanu biografiju, odnosno sažetak života Dominika Kirchmayera u stihovima:

*Ti si isti Veleslavni Otče
 Franjevac Kapistranovacah
 Redovniče i Staro Misniče
 Diko naša, diko domovine,
 Dominiče Kirchmajeroviću,
 Redovničkoj u sviti Viteže; (...)
 I Učitelj lovorom okrunjen
 I zlatoust svete Božje reči
 Propovjednik, i Ravnatelj bio...²⁵*

Uz stihovanu biografiju uspješnoga duhovnoga života prigodničar donosi tjelesni i duhovni portret slavljenika te, prema Austinu, očituje svoj pozitivan, afirmativan stav o slavljeniku pri čestitanju i pozdravljanju kao javnome, govornom činu.²⁶ Panegirikom u stihu hvali njegove vrline, poniznost, skromnost, marljivost, radinost, poštenje, produhovljenost, što potvrđuje kako je pohvalnome govoru²⁷ argument etika još iz vremena antičke retorike pokazujući pri tome da je prigodnicama immanentna aksiološka funkcija zbog čega teže za isticanjem pojedinčevih vrlina i prinosa općemu dobru.

²⁴ Usp. Ivo Škarić, *Temeljci suvremenoga govorništva*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 109.

²⁵ O. Šiaković, *Odziv...*

²⁶ Usp. K. Peternai, „Rođenje pojma: performativ kod Johna L. Austina“, u: K. Peternai, *Učinci književnosti*, str. 15–21.

²⁷ U antičkoj retorici tri su vrste govora: pohvalni, politički i sudski. Pohvalnom govoru argument je etika, političkom društveni probitak, sudskom istina. Usp. I. Škarić, n. dj., str. 13.

Šiaković se kao prigodničar koristi tehnikom kićena pohvalnoga govora i ukrasnoga izražavanja čija ga figurativnost isključuje iz svakodnevnoga, primarnoga jezika i neobilježenih komunikacijskih situacija s doslovnim značenjem te uvodi u područje nesvakodnevnoga, sekundarnoga jezika i funkcionalnih, obilježenih komunikacijskih situacija s obiljem prenesenih značenja.²⁸ Otklonom od jednoznačnosti neutralnih i doslovnih izraza naglašena je kićenost i slikovitost izraza te bogata i slojevita konotativnost, primjerice nedoslovno, a efektno antonomazijama predočuje Gustava Prandaua koji je „cvijet roda Prandau“, „otac domovine“, „čast plemstva“, „moćni vladar“, „utemeljitelj svečanosti“ otkrivanja spomenika Katančiću. Katančić je, primjerice, kao numizmatičar predstavljen antonomazijom „odgonetavatelj starog novca“, Provincija sv. Ivana Kapistrana perifrazom „sveta kohorta nekoć božanskog nepobjedivog junaka beogradske manje braće“, kojom se slikovito donosi višak obavijesti o beogradskoj pobjedničkoj bitki s Osmanlijama iz 1456. i sv. Ivanu Kapistranu, ujedno patronu, svecu-zaštitniku slavonsko-podunavske franjevačke provincije od 1757. do 1900. godine.

Tropi pridonose poetičnosti izraza, što možemo potkrijepiti, uz brojne primjere, i epskom usporedbom kao razvijenim slikovitim opisom koji uz pejzažnu ljepotu podrazumijeva i uključenu širu simboliku ljubičice u kršćanskoj ikonografiji i florigraciji u rasponu od skromnosti i strpljivosti preko vječnosti i snage vjere do simbolike autoriteta i vladavine te kraljevske i svećeničke odore u kojoj je Kirchmayer odlikovan viteškim križem Franje Josipa I. za svoja znanstvena postignuća:

*S miloduha i miomirisa
 I s' rēdkosti prve i radosti
 I s' ljepote u to doba drage –
 Il ranije bilo il kasnije:
 Tim slavnije, čim bilo docnije –
 Što je cvētak ljubičica plava
 Prem ako ju gusta krije trava
 Pod koprenom ljuvenosti tajne
 S koje cjenu nikada negubi
 U svom kutu i zabiti slavna,
 Kao svjestna i čestita duša
 Koja krije istu krēpost čistu
 Kao smjernom zapremljeno tajnom*

²⁸ Usp. R. Lachmann, n. dj., str. 354–355.

*U utrobi crne zemlje blago
 U skromnosti nevina srdašća.
 Živa slika i živ primjer tomu
 A i predmet slaboj pjesmi ovoj
 Ti si isti Veleslavni Otče
 Franjevac Kapistranovacah
 Redovniče i Staro Misniče
 Diko naša, diko domovine,
 Dominiče Kirchmajeroviću...*²⁹

Tropi i retoričke figure u službi su ne samo kićena, pohvalnoga govora nego i aksiologije. Retorika, učinkoviti govor, pospješuje učinkovitost prigodnoga govora i pomaže mu djelovati na druge pohvalom, uvjeravanjem, nagovorom, zagovorom i tomu sl. Prigodnice možemo promatrati u kontekstu epideiktčke retorike i pohvalnoga govora koji „prikazuje primjer, odnosno nešto uzorno na čemu se mora temeljiti svaki sud o ljudima, njihovim postupcima i situacijama“³⁰ te ih riječima uzvisuje. Panegirički stil usklađen je sa zahtjevima pohvalnoga govorništva te se u kićenu govoru prigodničar služi toposom nadmašivanja kako bi pokazao da nitko ne može nadmašiti vrline, sposobnosti i postignuća istaknuta pojedinca crkvenoga, društvenoga, kulturnoga i obrazovnoga života. U funkciji su vrjednovanja i djelotvorna utjecaja na druge komunikativni i apelativni iskazi, prepuni eksklamacija, izricanja blagoslova, želja, čestitarskih tonova, pozdrava, zagovornih prošnji i molitvenih usklika s uzvicima obraćanja.

4. Od govornoga čina do pisana iskaza

Kontakt suvremenih recipijenata sa Šiakovićevim i inim prigodnicama iz 18. i 19. stoljeća nije izravan jer do nas dolaze fiksirane pismom. Njihova se usmena govorna javna komunikacija odvijala u vremenu auditivno, tj. kao govoreni iskaz, a pisana komunikacija odvija se u prostoru vizualno, odnosno kao pisani iskaz, tekst, zapis komunikacijskoga čina lišena konteksta.³¹ Stoga danas ostvaruju samo literarnu komunikaciju jer društvenoga konteksta u kojemu su se ostvarivale više nema, odavno su mrtvi i prigodničar, i naslovljenik, i auditorij. Ostala su slova na papiru koja imaju

²⁹ O. Šiaković, *Odživ...*

³⁰ Ernesto Grassi, *Moć mašte: Uz povijest zapadnog mišljenja*, Školska knjiga, Zagreb, 1981., str. 114.

³¹ Usp. Lada Badurina, „Jezično raslojavanje i tipovi diskursa“, *Jezik književnosti i književni ideologiji*, Zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole, Zagreb, 2007., str. 11–20.

moć fiksiranja i pamćenja zbog čega prigodnice čitamo kao mjesta književnoga pamćenja s pohranjenim podacima i činjenicama kulturološke, književne, društvene i povijesne naravi.

Recipijenti iz 19. stoljeća i suvremeni recipijenti iz 21. stoljeća nemaju više zajednički kôd u socijalnome, književnome, kulturnome i jezičnom smislu, osobito kada je posrijedi latinski jezik te prigodnice, jer vrijede u pojedinačnome kontekstu i kontekstu određene zajednice, padaju u zaborav u većoj mjeri od drugih žanrova koji se čitaju u općemu kontekstu. Osim toga, recepcija književnih djela kao kolektivni čin određena je čitavim sustavom društvenih i kulturnih konvencija. Danas tekstovi Šiakovićevih prigodnica ne ostvaruju razgovornost i komunikaciju s potencijalnim suvremenim čitateljima dok su u svojem vremenu odlično korespondirali s potencijalnim slušateljima/čitateljima. Komunikacija između adresanta i potencijalnih recipijenata promijenila se u različitome društvenom i kulturnom kontekstu. Primatelj iz 21. stoljeća ne može u potpunosti dekodirati poruku iz druge polovice 19. stoljeća kada ju je kodirao autor, prigodni pjesnik Oto Šiaković i fiksirao pismom. Recipijent je određen povijesno kao i njegove potrebe za određenim oblicima komunikacije, zato mu je danas za razumijevanje Šiakovićevih prigodnica potrebno pomno, gusto čitanje i znanje, ponajprije o naslovljenicima Kirchmayeru, Matzeku, Agjiću, dok je Katančić poznat kao kanonizirani i lektirni pisac. Tek uz pomoć izvanjskoga čitanja i povijesnoga znanja suvremenomu čitatelju jasnije su brojne parafraze, tropi i figure kojima Šiaković ukrašava pohvalni prigodni govor o svojim suvremenicima. Tekst je prigodnice pun podataka koji se izravno referiraju na izvantekstualnu zbilju te simboličnih znakova o društvenome i kulturnome kotiranju pojedinca, ali estetski obogaćenih s unesenim emocionalnim vrijednostima zahvaljujući kojima pri izvedbi izaziva reakciju publike što potvrđuje da je govorni iskaz uspješno izveden. Pri recepciji čitanjem prigodnice u svojem tekstualnom obliku, odnosno u verbalnoj komunikaciji prenose nešto više od trećine „društvenoga značenja“³² te su recipijenti zaklinuti za oblike neverbalne komunikacije i znakove, koji proizlaze iz okruženja i atmosfere ceremonijalne prigode, tona i govorne kulture prigodničara u javnome nastupu, gesta i drugih ilustratora (ne)svjesno poslanih signala auditoriju, amblema, uvriježenih kodova i značenja zajednice, što čini zapravo temeljni jezični dio.³³ Ceremonijalna prigoda objedinjuje realnost i simbolične znakove u obliku javne predstave u kojoj

³² Valentina Zovko, „Diplomatski ceremonijal – važan oblik komunikacije u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 55, Zagreb – Zadar, 2013., str. 34–35.

³³ Usp. David W. Johnson, „Communication and the Inducement of Cooperative Behavior in conflicts: A Critical Review“, *Speech Monographs*, 41 (1974.), str. 74.

je sve i svatko na svome mjestu u točno određenome i neponovljivome trenutku jedinstvenoga događaja.

Zaključak

Danas su Šiakovićeve prigodnice, kao i prigodnice općenito, prevladani oblik književne i društvene komunikacije, a egzistiraju samo u pisanu obliku kao tekst koji je nastao u prošlosti, odnosno zapis nekadašnjega komunikacijskoga čina, lišen svojega izvornog konteksta zbog čega su podsjetnik minulih stoljeća, mjesto pamćenja i spremište književnih i izvanknjiževnih podataka o vremenu kada su se suvremenicima javno upućivale ode i panegirici u čemu se očitovala težnja za isticanjem osobe i slave. Pjesnici su svojim umijećem stvarali sebi slavu, ali su se kao kreatori javnoga mnijenja osjećali pozvanima da i drugima stvore slavu pa su iz različitih razloga počesto znali proslaviti i tomu nedostojne. Danas se, međutim, ne proslavljaju ni dostojni ni nedostojni, a suvremenicima bi se radije uputile pogrdnice jer je dominantan oblik suvremenoga mišljenja, prema Haydenu Whiteu, obilježen misaonim skepticizmom, etičkim relativizmom i ironičnom perspektivom.³⁴ „White zapaža da *ironija* zapravo ima „metatropičko“ značenje jer osvješčuje moguće zlouporabe figurativnog jezika,³⁵ potkopava svoju tropologiju, razotkriva mitove i ideologijsku uporabu jezika,³⁶ što je evidentno u suvremenome interpretativnom čitanju prigodnica Ota Šiakovića kao prevladana žanra i pokorena oblika komunikacije te zaboravljena jezika nepoznata prigodničara 19. stoljeća.

³⁴ Usp. Nada Kisić Kolanović, „Historiografija i postmoderna teorija pripovijedanja: Hayden White i Dominic La Capra“, *Časopis za suvremenu povijest*, 35 (2003.) 1, Zagreb, str. 217–233.

³⁵ Usp. Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*, The Johns University Press, Baltimore & London, 1973., str. 37.

³⁶ Prema Whiteu metafora, metonimija i sinegdoha „metapovijesni“ su tropi, a ironija „metatropološki“. Usp. N. K. Kolanović, n. dj., str. 221.

OTO SIAKOVIC'S OCCASIONAL POETRY – A FORGOTTEN TYPE OF LITERARY COMMUNICATION

Abstract

The study is based on a relatively small number of poems written by Franciscan friar Oto Siakovic (1830–1878), a lesser known and forgotten occasional poetry author. With several occasional poems, he joined the predominant literary trend in the 19th century poetic practice in Latin and Croatian. In the corpus analysis of our study, occasional poems were taken as a popular and affirmed type of social and literary communication in the 18th and 19th centuries. We have found that the communicative function in these poems is more clearly expressed since the language, in establishing a reference to reality, is focused on extralinguistic context. The poetic function is, on the other hand, mirrored in the stylized speech embellished with rhetorical figures.

Our conclusion is that 19th century occasional poems, including those written by Oto Siakovic, which represented the predominant type of social and literary communication in the mentioned period, exist today only as a written record of communicative act devoid of the original context, thus being a reminder of centuries past, a keepsake, and a collection of literary and non-literary data relating to the time when odes and panegyrics were used to publicly address the contemporaries.

Key words: *Oto Siakovic, occasional poems, social communication, literary communication, speech*

